

OBSAH

Ivo Samson:

Liga arabských štátov

Arab League

Vladimír Tarasovič:

Volby v Iraku sa uskutočnili – čo ďalej?

What Will Follow the Iraqi Elections?

Matúš Korba:

Iránsky jadrový program

Iranian Nuclear Program

SÚ MEDZINÁRODNÉ ORGANIZÁCIE NUTNÝM ZLOM?

Churchillov okridlený výrok o demokracii sa často parafrázuje v súvislosti s mnohými medzinárodnými organizáciami – hoci pri zabezpečovaní medzinárodnej stability často zlyhávajú, nič vhodnejšie sme ešte nevymysleli. Osobitné postavenie tu má OSN – mnohí tvrdia, že ak by ešte neexistovala, musel by ju niekto rýchlo vytvoriť.

Väčšina v súčasnosti dôležitých medzinárodných organizácií vznikla s cieľom vysporiadať sa s následkami druhej svetovej vojny a studenej vojny. Platí to o NATO, EÚ, OBSE aj o OSN.

Medzinárodné organizácie demokratického sveta sú založené na spolupráci suverénnych subjektov. Členstvo v nich je dobrovoľné, a za nenahraditeľné sa považujú preto, že na ich platforme môže prebiehať permanentná debata.

Slovensko však má skúsenosť aj s iným typom medzinárodnej spolupráce – ako súčasť Československa bolo členom Rady vzájomnej hospodárskej pomoci a Organizácie Varšavskej zmluvy. Obe organizácie boli založené na donútení, nie na dobrovoľnosti. Ukázalo sa to napríklad na jeseň 1956, keď sa maďarská vláda rozhodla z Organizácie Varšavskej zmluvy vystúpiť. Hegmón tejto organizácie, Sovietsky zväz, okamžite zasiahol formou vojenskej okupácie a mnohých „neposlušných“ maďarských predstaviteľov zbavil slobody alebo života. Maďarsko muselo vo Varšavskej zmluve zostať. V kľúčových medzinárodných organizáciách dneška tento tlak neexistuje – možno z nich pokojne vystúpiť a dokonca, vstup je podmienený splnením prísnych kritérií.

Dobrovoľnosť členstva však stále nerieši otázku zmyslu týchto organizácií. Napríklad OSN si výnimočné postavenie nevybojovala efektivitou, alebo schopnosťou zaručiť svetový mier, ale počtom členov. Z pôvodných 51 členov, ktorých mala v čase vzniku v roku 1945 sa dnes ich počet zvýšil na takmer 200. Možno ju teda považovať za skutočne globálnu organizáciu s teoretickým „patentom na pravdu“ v medzinárodných vzťahoch. Z tých dvoch stoviek však väčšinu štátov nemožno považovať za demokratické. Preto neprekvapí, že na pôde Valného zhromaždenia OSN, kde majú predstavitelia demokracií i diktatúr rovnaké práva, ale často odlišné záujmy, veľakrát dochádza k zníženiu akcieschopnosti pri prevencii či eliminácii bezpečnostných hrozieb.

Za hlavné kritérium úspešnosti medzinárodných organizácií považujem ich úspešnosť garantovať členom hodnoty, ktoré vyznávajú, resp. na ktorých sa dohodli podpisom ustanovujúcej zmluvy. Väčšina globálnych, ale aj regionálnych organizácií si za hlavné ciele kladie udržanie mieru a prevenciu bezpečnostných hrozieb, rozvoj ekonomiky, resp. zvyšovanie životnej úrovne a dodržiavanie ľudských práv. Niektoré organizácie mali jednu hlavnú prioritu (napríklad NATO počas studenej vojny – obrana pred vonkajšou agresiou), u iných je priorit omnoho viac (napr. Európska únia alebo Arabská liga) a spomínaná OSN, so svojimi suborganizáciami ako UNESCO, UNICEF, WHO, atď. si za prioritné kladie takmer všetky oblasti ľudskej činnosti.

Až na drobné výnimky možno povedať, že v plnení vlastných záväzkov boli najúspešnejšie medzinárodné organizácie, ktoré sa zmluvne zaviazali presadzovať demokratické hodnoty a zároveň boli tvorené demokratickými štátmi. Svoj cieľ splnilo NATO – a s výnimkou známeho vojenského „šumu“ medzi Gréckom a Tureckom v polovici 70. rokov nedošlo ani k vojnám medzi členskými štátmi. V prípade EÚ, ktorá má cieľov podstatne viac, však tiež možno tvrdiť, že sa ich väčšinu darí naplňať. Splnil sa jej jeden z pôvodných cieľov – predišla konfliktu medzi Francúzskom a Nemeckom, ale darí sa jej aj v šírení hodnot – v dôsledku prísnych kritérií na vstup sa výrazne zlepšil stav demokracie a miera slobody v post-komunistických krajinách, ktoré len nedávno vstúpili. Pre porovnanie si zoberme Arabskú ligu. Mnohé z jej cieľov sú podobné EÚ. Nemožno však povedať že by uspela. V rebríčku úspešnosti, zdá sa, najkatastrofálnejšie dopadla OSN.

Na otázku, či sú medzinárodné organizácie nutným zlom a či majú zmysel určite nemožno zodpovedať vo všeobecnej rovine. Ako však naložiť s faktom, že medzinárodná spolupráca sa javí efektívnejšia a úspešnejšia pri demokratických krajinách? Podobnú otázku si už kládol filozof Karl Popper vo svojej práci o otvorenej spoločnosti. Je pre demokratické krajiny vhodnejšie, ak si svoj systém „oplotia“ a budú sa snažiť chrániť pred napadnutím zvonku, alebo by sa naopak mali otvoriť a snažiť sa demokraciu a slobodu exportovať?

Ivo Samson

(Autor pracuje vo Výskumnom centre SFPA)

BEZPEČNOSTNÉ ANALÝZY

ČÍSLO 1/2005

REDAKČNÁ RADA

Ivan Hromada

Matúš Korba

Róbert Ondrejcsák

Ivo Samson

Marek Šťastný

Vladimír Tarasovič

Tomáš Valášek

Prílohu pripravuje CSS
v spolupráci s R. C. SFPA, n. o.

Centrum bezpečnostných štúdií
Centre for Security Studies (CSS),
Odbojárov 10/a (FSEV UK),
820 05 Bratislava.
Telefón/fax: 00421-2-5564 4117

LIGA ARABSKÝCH ŠTÁTOV

Integrácia samostatných národných subjektov do medzinárodného celku oficiálne sleduje cieľ spojiť tieto krajiny pri implementácii spoločných záujmov. V politickom kontexte integrácia znamená dobrovoľné spojenie, aj keď také združovanie môže byť motivované obavou z integračného partnera, čiže môže ísť o integráciu s cieľom kontrolovať kroky potenciálneho protivníka. Nakoniec – iné neboli ani začiatky EÚ.

Arabská liga (oficiálne Liga arabských štátov, arabsky *الجامعة العربية*,¹ sledovala po svojom vzniku (1945) spoločné ciele, vzájomnú kontrolu aj víziu obnovy arabskej moslimskej jednoty, ktorá traumatizuje *ummu*² od prvej *fitny*³ po zavraždení tretieho kalifa Utmána na počiatku 2. polovice 7. storočia kresťanského letopočtu.

Arabská liga aj s Palestínskou autonómiou (zastúpenou Organizáciou pre oslobodenie Palestíny) má v roku 2005 opäť 22 členov, vďaka vstupu Komorských ostrovov do tejto organizácie v polovici 90. rokov. Predtým sa počet členov redukoval vďaka fúzii Severného a Južného Jemenu v roku 1990. Znamená to, že v roku 2005 počet obyvateľov krajín, ktoré sú v tejto medzinárodnej organizácii združené už dávno prekračuje 300 miliónov. Vzhľadom na dynamickú krivku pôrodnosti arabsko-muslimskej populácie ide o obrovskú integračnú jednotku, ktorá robí veľké starosti nielen západným štátom (predovšetkým Európskej únii) ale aj samotným arabským krajinám. Tie zrejme ekonomickú, sociálnu a najmä modernizačnú rovinu vývoja vo svojich spoločnostiach prestávajú mať celkom pod kontrolou. Takéto problémy sa v dejinách spravidla vždy riešili expanziou, agresiou.

Arabská liga oficiálne vznikla, aby vyjadrovala aspirácie politicky fragmentovaného arabského národa. Pri jej vzniku však bolo evidentné aj úsilie obhájiť záujmy tých, ktorí sa pokúšali využiť ligu na hegemoniu. Tým sa Arabská liga výrazne odlišuje od výberových integračných celkov. Napríklad od NATO, kde slabí (európske štáty stále ešte stresované národným socializmom a vydesené brutálnym nástupom ďalšieho socializmu) žiadali o ochranu silnejšieho, ktorý však spočiatku nereagoval adekvátne ústretovo.

CIELE A VÝSLEDOK

Založenie Arabskej ligy sa pripisuje oportunistickej politike Veľkej Británie. Paralelný dôvod založenia tejto regionálnej medzinárodnej organizácie však treba vidieť v boji o vplyv v arabskom svete v predvečer rozpadu svetového koloniálneho systému. Aj v arabskom islamskom svete začínalo ísť o to, kto v ňom prevezme hegemoniu po predchádzajúcej sebalikvidácii tureckého kalifátu a po pragmatickej rezignácii Veľkej Británie a Francúzska na svoje kolónie v regióne. Na vznik Arabskej ligy preto tlačili hášimitské monarchie, Irak a vtedajšie Zajordánsko, ktoré sa pokúšali o bezprecedentnú postkalifátnu integráciu, o zriadenie federácie „Úrodného polmesiaca“ a „Veľkej Sýrie“, v ktorej išlo buď o federáciu dnešných štátov Sýria, Libanon, Palestína (v tom čase aj s vtedy neexistujúcim dnešným Izraelom) a Jordánskom (Zajordánskom) pod irackou alebo zajordánskou („veľkosýrskou“) hegemoniou. Ďalší aspiranti na vodcovstvo v arabskom svete – Egypt a Saudská Arábia – tento projekt nepodporovali. Konečný výsledok tejto modernej, postkalifátnej a postkoloniálnej integrácie odzrkadľoval skôr vzájomný kontrolný mechanizmus hlavných hráčov. Podľa Charty Arabskej ligy z marca 1945 mala byť liga zložená z nezávislých štátov, jej úloha mala spočívať v posilňovaní vzávkov medzi arabskými štátmi, ale pod podmienkou zachovania suverenity a existujúcich režimov v členských štátoch. Rozhodovací proces si vyžadoval konsenzus, čo znamenalo, že išlo o voľné združenie celkom samostatných štátov. Rozhodnutia boli záväzné len pre tie krajiny, ktoré s nimi vyslovili súhlas.⁴

Arabská liga bola po svojom vzniku charakteristická absenciou jednoty, roztrieštenosťou, partikulárnymi záujmami, ekonomickým egoizmom a najmä nesmiernym politickým rozpty-

lom. Jediným kohéznym faktorom bol postoj k Izraelu. Vznik a prežívanie tohto štátu, ako sa zdá, predstavuje pre Arabskú ligu skôr šťastie, pretože tento spoločný nepriateľ dokázal členské krajiny tejto medzinárodnej organizácie vždy spojiť. Odchýlka Egypta (egyptsko-izraelská mierová zmluva v roku 1979) od dovtedy praktizovanej zásady viacerých *nie* Židom – *neuznávať, nerokovať o mieri, neobchodovať* – sa týkala skôr taktiky než konečného cieľa. Arabská liga však potrestala aj túto zmenu taktiky a suspendovala členstvo Egypta v lige s tým, že hlavné sídlo preniesla do Tunisu. Egypt sa stal členom ligy opäť až v roku 1989 (vrátane návratu sídla organizácie do Káhiry).

Politicky bola Arabská liga po svojom vzniku pod čiastočným vplyvom Veľkej Británie pre počiatočnú protiizraelskú politiku Londýna, ktorý pri pamätnom hlasovaní o rozdelení Palestíny na židovskú a arabskú časť (rezolúcia VZ OSN č. 181/1947) nehlasoval za rozdelenie. V lige sa postupne začal prejavovať vtedajší základný rozpor v svetových medzinárodných vzťahoch, totiž bipolárny konflikt medzi Západom a Východom. Paradoxne, na čele pokrokového protiimperialistického tábora sa vtedy nachádzal Egypt, ktorému sa agresívnou protiizraelskou politikou postupne darilo nadobúdať pozíciu síce nie nesporného integračného zjednotiteľa, ale vodcu arabského sveta. Postoj ku komunistickému bloku ovplyvnili Bagdadský pakt, Eisenhowerova doktrína aj víťazstvá skôr prosovietskych síl v Sýrii a Iraku koncom 50. rokov. Ale pokusy vybudovať na Blízkom východe integračné jadro v podobe zjednotenia Egypta a Sýrie do Zjednotenej arabskej republiky v roku 1958 (vzápätí sa na federatívnom základe pripojil aj Jemen) a zapojenia Iraku neuspeli. Elementárnu solidaritu – popri antisionizme – preukázali členské krajiny Arabskej ligy len ojedinele. V roku 1945 sa liga zastala Libanonu a Sýrie v spore s Francúzskom, podporovala osamostatnenie Líbye na prelome 40. a 50. rokov, rovnako sa postavila na stranu Tuniska, tiež pri spore s Francúzskom. Pri sledovaní svojho strategického cieľa – zničení Izraela a tým aj svojej doteraz najväčšej bezpečnostno-politickej prehy – ohlásila Arabská liga na vrcholných stretnutiach v rokoch 1964 – 1965 vytvorenie spoločného arabského vojenského velenia. Napriek tomu, že išlo fakticky o *ad hoc* iniciatívu s cieľom realizovať úspešnú vojnu proti Izraelu, projekt nepriniesol výsledky. Arabsko-izraelský, resp. palestínsko-izraelský konflikt je síce zaslúžene v centre pozornosti medzinárodného spoločenstva (OSN, EÚ, NATO, atď.), ale na Blízkom východe existuje aj potenciál pre arabsko-arabské, resp. moslimsko-moslimské konflikty, ktorý Arabská liga nielenže neodstránila, ale sama podporovala. Dá sa veľmi realisticky vychádzať z hypotézy, že arabsko-izraelský konflikt doteraz arabsko-arabský (moslimsko-moslimský) potenciál na spor skôr brzdil. Odvážal totiž pozornosť k spoločnému nepriateľovi (Izrael, USA, Európa).

ARABSKÁ NEJEDNOTA

Ostatné desaťročia sa však niesli aj v znamení občianskych vojen v niektorých arabských štátoch (Jemen, Sýria, Libanon, Alžírsko), popri prípade v znamení medzishátých vojen, pri ktorých jednotlivé štáty využívali proti svojim rivalom aj domáce

teroristické skupiny, resp. ozbrojené zložky náboženských alebo etnických menšín (šiiti, Kurdovia, Maroniti, Druzovia). Do konfliktu napokon často priamo vojensky či nepriamo zasahovali aj ďalšie štáty. Arabská liga pripustila jordánsko-sýrsky konflikt na konci 70. rokov; jemensko-ománsku vojnu (s intervenciami Iránu a Saudskej Arábie) v 70. rokoch; líbyjsko-egyptský konflikt v polovici 70. rokov; iracko-kuvajtské konflikty (1973, 1976, 1990 – 1991) a najmä iránsko-irackú vojnu (takmer celé 80. roky), pri ktorej sa ukázalo, že arabská solidarita veľmi kráva. Štyri členské krajiny Arabskej ligy (vrátane Líbye a Alžírka) totiž podporili nearabský, dokonca šiitsky Irán⁵. Výsledkom tejto prvej vojny v Zálive, ktorá predstavovala najväčšiu mobilizáciu konvenčných síl od skončenia druhej svetovej vojny, bola jednak stabilizácia islamistickej revolúcie v nearabskom Iráne, ale aj nastolenie hegemonie Iraku v arabskom svete (o túto hegemoniu zrejme irackému vodcovi aj išlo). Irak sa stal vojensky najsilnejšou krajinou v arabskom svete s piatou najsilnejšou (najpočetnejšou) armádou. Vojenským potenciálom zatienil nielen arabský Egypt, ale aj nearabské Turecko. Na rozdiel od týchto dvoch islamských vojensko-politických hegemonov – Egypta a Turecka – sa Irak nenachádzal pod priamym vplyvom USA a mohol si dovoliť neodolať predstave o svojej vojenskej moci. Vojensky obsadil Kuvajt. Pokus zaistiť si definitívne hegemoniu v arabskom svete však narazil na bariéry mechanizmov vzájomnej kontroly arabských štátov. Čiže kontroly, na ktorej pôvodne stroskotala aj idea arabskej jednoty po roku 1945. Po invázii Iraku do Kuvajtu v auguste 1990, v predvečer tzv. druhej vojny v Zálive (vojna medzi Irakom a OSN) na stranu USA, ktoré vojensky zastrešovali a fakticky realizovali mandát OSN, a teda proti Iraku, sa postavila väčšina členských štátov Arabskej ligy. Pri vojenskej akcii OSN pod velením USA sa priamo vojensky angažovali krajiny, ktoré vtedy radikálne vystupovali proti mieru na Blízkom východe a boli považované za notoricky protiamerické (napr. Sýria poslala kontingent 30 000 mužov na obranu Saudskej Arábie).

Ani v roku 2003, keď sa schyľovalo k tretej vojne v Zálive (vojna medzi Irakom a Koaliciou ochotných), nebola Arabská liga jednotná. Na svojej dvadsiatej tretej vrcholnej schôdzke sa síce väčšinovo uzniesla na tom, že invázia do Iraku znamená ohrozenie arabskej bezpečnosti, ale súčasne súhlasila s tým, že USA smú používať svoje letecké základne pri útoku na Irak.⁶ Po samotnej invázii sa však liga opäť vrátila k vzácnemu konsenzu a odhlasovala v pomere hlasov 21 : 1 (jediným proti bol Kuvajt) rezolúciu o stiahnutí amerických a britských vojenských síl z Iraku.⁷

Úspešnejšia je doterajšia história spolupráce v nepolitických (okrem protiizraelských) aktivitách. V tejto oblasti má Arabská liga všetky atribúty funkčnej medzinárodnej organizácie. Inštitucionálne má vybudovaný najvyšší orgán – Radu, ktorá sa pravidelne stretáva, pracujú v nej špeciálne výbory a má aj trvalý sekretariát. Pri deficite koordinácie politických krokov sa liga s väčšou úspešnosťou sústredila na koordináciu ekonomických aktivít. Postupne vznikla Arabská telekomunikačná únia (1953), Arabská poštová únia (1954) aj Arabská rozvojová banka (1959), premenovaná neskôr na Arabskú finančnú organizáciu. S cieľom zriadenia vnútorného arabského trhu vznikla v roku 1964 Rada arabskej hospodárskej jednoty a spoločný arabský trh, otvorený všetkým členským krajinám ligy, začal fungovať od roku 1965.

POLITICKÁ AGENDA

Politická jednota predstavovala a predstavuje hlavnú agendu činnosti Arabskej ligy napriek tomu, že ide skôr o permanentné zlyhanie integrácie politických krokov. Jediná agenda, na ktorej sa členským krajinám darilo doteraz sa zhodnúť (hlavným šumom bolo egyptské strategické intermezzo po roku 1979), bol bojkot Izraela. Aj keď sa Arabskej lige nepodarilo zabrániť vzniku židovského štátu, nepodarilo sa ho nakoniec vojensky a už vôbec nie morálne poraziť, dodnes sa jej darí izolovať ho.

Izolácia Izraela zo strany Arabskej ligy je zakódovaná v základnom prístupe Arabov k arabsko-izraelskému konfliktu od

roku 1948. V zásade sa liga zhoduje na politickom a ekonomickom bojkote Izraela. Od samotného začiatku Arabská liga presadzovala tzv. primárny, ale aj tzv. sekundárny bojkot židovského štátu. Ten sekundárny znamenal, že zahraničné firmy, ktoré nebojkotujú Izrael, narazia na bojkot svojho trhu v arabskom svete. Napríklad firma Pepsi Cola, ktorá sa podriadila pragmatickým trhovým záujmom, odmietla dodávať svoje výrobky do Izraela. Dnes sa sekundárny ekonomický bojkot už zväčša zrútil a Pepsi sa už Izraelu otvorila, ale Izraelčania ju odmietajú „piť“ a kupujú naďalej Coca Colu, ktorá v existenciálnej kríze pre štát Izrael nekapitulovala pred „petrodolármi“.⁸

Izraelská politika sa pokúšala, zväčša neúspešne, obchádzať arabský ekonomický a politický bojkot nadväzovaním užších vzťahov s predrevolučným Iránom a napokon s Tureckom. Dve mierové zmluvy, ktoré dva členské štáty ligy podpísali s Izraelom (okrem Egypta v roku 1994 aj Jordánsko), bojkot len uvoľnili, ale neodstránili. Izrael naďalej ostáva pre Arabskú ligu hlavným zdrojom solidarity a táto organizácia zrejme bude – v rozpore s verejnými vyhláseniami – veľmi brániť vzniku samostatného palestínskeho štátu. Pre integračnú súdržnosť arabských krajín by dvojštátne riešenie palestínskeho problému, teda potvrdenie rezolúcie č. 181 VZ OSN, znamenalo bežmála katastrofu.

Arabská liga dnes očividne nemá silu na to, aby sa napriek obrovským materiálnym a finančným zdrojom, ktorými arabský svet disponuje, zhodla na vierohodnej stratégii pre budúcnosť. Kríza v „arabskom národe“ je dnes taká obrovská, komplexná a mnoho-rozmerná, že čiastkové reformy nemajú zmysel, ak nedôjde k reforme „všetkých aspektov života“ v tomto regióne a v tejto spoločnosti.⁹

Nastáva však permanentné riziko, ktoré zvyčajne nastupuje ako obranný reflex u spoločností, ktoré sa cítia ohrozené transformáciou historického rozsahu: jej odsúvanie pomocou petrifikácie daného stavu a agresiou smerom navonok, keď už sa nepodarila expanzia smerom do vnútra. Arabská liga integračnú autoritu nad arabským svetom v každom prípade nezískala.

(Autor pracuje vo Výskumnom centre SPPA)

SUMMARY

In the article, Ivo Samson discusses goals and political agenda of Arab League. Since its establishment in 1945 the League has, according to its charter, aimed to strengthen bonds between Arab states. Samson points out that from the very beginning the unity was lacking and economic egoism as well as vested interests prevailed. The only cohesive factor was attitude towards Israel. In fact, the existence of Israel often helped to prevent conflicts between Arab nations, while the Arab League oftentimes incited and did not try to eliminate the clashes. While politically the Arab League cannot be considered as successful organization, economically it accomplished much more, by creating several specialized unions (postal, telecommunications), Arab development bank and finally common Arab market.

POZNÁMKY

¹ Arab League, in: <http://www.answers.com/Arab%20League>.

² Arabské pomenovanie islamskej komunity. In: The Essential Middle East. New York. Carroll & Graf Publishers, 2003. s. 535.

³ V dnešnom chápaní výraz pre (prvú) občiansku vojnu medzi moslimami. In: Armstrongová, Karen: Islam. Bratislava. Slovart, 2002. s. 71 – 75.

⁴ Voss, Christian: Arabische Liga. In: <http://www.globaldefence.net/deutsch/buendnisse/arabliga.htm>.

⁵ Middle East Conflict. In: <http://www.encyclopedia.thefreedictionary.com/Middle%20East%20conflict>.

⁶ Arab League. In: The Essential Middle East. New York. Carroll & Graf Publishers, 2003. s. 39.

⁷ League of Arab States, 2004. In: <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Peace/arablgoc.html>.

⁸ Lochery, Neill: Why Blame Israel? The Facts Behind the Headlines. Cambridge. Icon Books, 2004. s. 68.

⁹ Fergany, Nader: The Arab Human Development Report – Envisioning an Arab Renaissance. In: Internationale Politik und Gesellschaft, Friedrich-Ebert-Stiftung, 4/2004, s. 19.

VOLBY V IRAKU SA USKUTOČNILI – ČO ĎALEJ?

Parlamentné voľby sú pre obyvateľov každej krajiny príležitosťou vybrať si medzi alternatívnymi politickými silami či líniami.

Iračanom bolo toto právo na výber upierané celé polstoročie. Vo „voľbách“ v roku 2002 dokonca za Saddáma Husajna nehlasovalo len 100 % voličov, ale navyše obdržal aj hlas bývalého alžírkeho prezidenta Ahmada bin Bella – „voliča – hosťa“. Situácia sa však zmenila a Iráčania dnes stoja na prahu slobody.

Posledné relatívne slobodné voľby ústavného zhromaždenia v krajine sa uskutočnili počas monarchie v roku 1954 a zúčastnili sa ich tri politické strany.¹ Naproti tomu do parlamentných volieb 30. januára 2005 Iracká nezávislá volebná komisia (*Independent Electoral Commission of Iraq – IECI*) zaregistrovala a potvrdila viac než sto kandidačných listín s približne 7 800 kandidátmi, ktorí sa usilovali o získanie čo najväčšieho počtu kresiel v 275-člennom Prechodnom národnom zhromaždení. Celkový zoznam kandidátov obsahoval viac než 70 samostatných politických strán, dvadsiatu nezávislých kandidátov a deväť koalícií, resp. kombinácií politických strán. Jedným z hlavných dôvodov takého vysokého záujmu o parlamentné voľby bola skutočnosť, že novozvolení členovia Prechodného národného zhromaždenia budú pripravovať návrh novej ústavy, podľa ktorej sa do 15. 12. 2005 uskutočnia nové parlamentné voľby, z ktorých vzídu klasické mocenské štruktúry.

Okrem parlamentných volieb sa v Iraku uskutočnili aj voľby do 18 provinčných rád² a do Kurdskej národnej rady³.

PRÁVNE ASPEKTY VOLIEB

Voľby v Iraku prebehli na základe Prechodného správneho zákona č. 92, ktorý vydala *Dočasná koalíčná správa* 31. mája 2004. V zákone sa stanovil dátum volieb na 31. 12. 2004 s maximálnym odkladom do 30. januára 2005, ako i ďalšie dôležité podmienky:

- Irak ako jediný volebný obvod;
- volebný systém proporčného zastúpenia (počet kresiel parlamentnej strany je pomerný k počtu získaných hlasov na celom území)⁴;
- zoznam kandidátov musí obsahovať minimálne 12 a maximálne 245 kandidátov;
- 25 % kresiel by mali obsadiť ženy.⁵

Po zverejnení volebného zákona sa v irackej odbornej a politickej komunite zdvihla vlna diskusie. Za pozitívum sa označovala predovšetkým možnosť zúčastniť sa volieb aj Iráčanom žijúcim v zahraničí a proporčný volebný systém, umožňujúci malým stranám a minoritám súťažiť s veľkými stranami a majoritnou časťou irackej spoločnosti, ktorú predstavujú šiiti.

Na druhej strane, ako negatívum sa javila roztrieštenosť hlasov medzi veľké množstvo kandidátov – najpravdepodobnejšia cesta k politickej nestabilite Iraku. Oponenti proporčného zastúpenia argumentovali aj tým, že v nepokojných oblastiach (napr. sunnitský trojuholník) alebo vo veľkých mestách (napr. Mosul), kde sú vražedné útoky proti obyvateľstvu ale aj politickým lídrom na dennom poriadku, by tento systém mohol pri neúčasti voličov niektorej zo skupín obyvateľstva priviesť k moci nereprezentatívne zastúpenie. Tieto obavy sa objavovali predovšetkým u sunnitských lídrov.

OPONENTI VOLIEB V STANOVENOM TERMÍNE – SNAHY O ICH POSUNUTIE

Mnohí z tých, ktorí boli proti proporčnému zastúpeniu, boli aj proti konaniu volieb v stanovenom termíne. Je pochopiteľné, že počas režimu Saddáma Husajna marginalizovaní šiiti a Kurdi boli za voľby v stanovenom termíne a na druhej strane sunniti, ktorí stratili svoje výnimočné postavenie z predchádzajúceho obdobia, sa najviac usilovali o ich posun o niekoľko mesiacov až na neurčito.

Medzi najagresívnejších oponentov konania volieb v stanovenom termíne patrila islamská skupina Armáda podporovateľov Sunny (*Jaysh Ansar al-Sunna*⁶), ktorá svoj odpor opierala o interpretáciu Koránu: „Každá vláda v moslimskej krajine, ktorá nevládne v súlade s islamským právom (šarija), je vládou nevercov“.

Koncom minulého roka sa rozporuplné stanoviská objavili aj medzi najvyššími irackými predstaviteľmi. Kým iracký výkonný prezident šejk Ghazi Mash al-Ujail al-Yawer (sunnitský moslim bez straníckej príslušnosti) počas stretnutia s G. Bushom deklaroval, že voľby sa uskutočnia v stanovenom termíne, dočasný premiér Iyad Allawi (šiit, generálny tajomník Strany národnej dohody – *al-Wifaq al-Watani*) síce potvrdil stanovisko al-Yawera, ale dodal, že „ak by obyvatelia Iraku mali iný názor, mohlo by to viesť k tlaku na vládu posunúť voľby“. Za týmto nejasným stanoviskom bol podľa všetkého vstup skupiny osemnástich politických strán do Allawiho Strany národnej dohody, ktoré sa už predtým snažili o posun volieb o šesť mesiacov. Za posun volieb bol aj minister spravodlivosti Malek Dohan al-Hassan (šiit), ktorý žiadal odloženie volieb až kým sa nezlepšia bezpečnostné podmienky v krajine a varoval, že konanie volieb v súčasných podmienkach môže viesť k občianskej vojne.

Vyhľadania irackých politikov zarážajú, pretože nikto z nich si neuvedomil, že dátum volieb bol stanovený Rezolúciou Bezpečnostnej rady OSN č. 1546 (2004) a k zmene dátumu konania volieb by pravdepodobne bola potrebná nová rezolúcia BR OSN, ktorej schválenie by v súčasnosti asi ťažko prešlo.

VOLEBNÉ PROCEDÚRY

Volebná kampaň v štýle západných demokracií, napr. s mítingmi kandidátov s voličmi, nebola v súčasnej bezpečnostnej situácii v Iraku možná. V elektronických a tlačových médiách sa síce sporadicky objavovali informácie o kandidátoch, ale tie nemohli dať obyčajným Iráčanom, ktorí sa vo svojom živote nestretli s riadnym volebným procesom, dostatok informácií o jednotlivých kandidátoch a už vôbec nie o rozdielnostiach vo volebných programoch kandidátov či politických zoskupení. Je preto pochopiteľné, že rozhodujúca volebná kampaň sa odohrávala počas piatkových modlitieb v mešitách. Podľa N. Mc Donalda z *Middle East International Magazine*, bola účasť na voľbách v niektorých sunnitských oblastiach väčšia, než sa pôvodne očakávalo, čo pripisuje tomu, že počas piatkových bohoslužieb tesne pred voľbami vyzvali sunnitskí náboženskí predstavitelia veriacich, aby sa zúčastnili na voľbách do provinčných rád a volebný lístok do národného parlamentu odovzdali prázdny.

Maximálny počet voličov, odhadovaný IECI na 14 270 000, bol podľa niektorých expertov⁷ nesprávny, pretože zahŕňal len registrovaných Iráčanov a nie všetkých, ktorí môžu voliť (18 mil.). Podobne u Iráčanov žijúcich za hranicami je podľa nich rozdiel medzi registrovanými voličmi a tými, ktorí môžu voliť, až takmer 1 milión. Proti týmto obvineniam sa IECI bránila vyhlásením, že jediným možným spôsobom, ako odhadnúť počty voličov, boli počty ľudí, ktorí dostávali potravinové kupóny v rámci programu *Potraviny za ropu* a odhady počtov ľudí, ktorí opustili krajinu počas vojny s Iránom a okupácie Kuvajtu.⁸

Iračania mali možnosť voliť 30. januára 2005 medzi 07,00 hod. a 17,00 hod. v asi 5 200 volebných miestnostiach po celom Iraku, ktoré boli vzhľadom na bezpečnostnú situáciu v Iraku chránené

viac ako 100 000 príslušníkmi Irackých bezpečnostných síl. Napriek dvestošesťdesiatim útokom počas volebného dňa, z toho vyše sto priamo na volebné centrá, pri ktorých bolo zabitých 34 útočníkov a zahynulo 24 civilistov (prevažne voličov), ako aj 14 príslušníkov Irackých bezpečnostných služieb, dokázali Iracké bezpečnostné sily úspešne splniť svoju úlohu. Mnohonárodné sily sa na bezprostrednej ochrane voličských miestností nepodieľali, aby nemohli byť obvinené z ovplyvňovania výsledkov volieb. Iračania žijúci v zahraničí volili v čase od 28. do 30. januára 2005 v štrnástich krajinách a IEICI poverila vykonávaním volieb v zahraničí Medzinárodnú organizáciu pre migráciu (*International Organization for Migration – IOM*).

Na samotnom priebehu volieb sa nepodieľala žiadna medzinárodná bezpečnostná organizácia ani krajina (napr. OSN pomáhala len pri formulovaní volebného zákona a poskytla poradcov; USA, Japonsko a EÚ prispeli finančne čiastkami okolo 40 mil. USD) a za celý volebný proces zodpovedala výhradne IEICI. V rukách Iračanov bolo aj sčítanie hlasovacích lístkov, ktoré prebiehalo za účasti zástupcov kandidátov priamo vo volebných miestnostiach, pretože ich ochrana bola podstatne jednoduchšia, než zaistenie bezpečnosti viac ako piatich tisícov vozidiel, zväzajúcich volebné urny do jedného centra. Napriek očakávaným útokom džihádov voči volebným centrom sa na voľby akreditovalo 122 medzinárodných pozorovateľov, 18 052 národných pozorovateľov a 23 015 zástupcov politických strán.

ROLA ŠÍITOV

Najväznejší a najvplyvnejší šiitský klerik v Iraku ajatolláh al-Sistani, sa zasadzoval počas celého procesu politického prechodu od koalíciej dočasnej správy k dočasnej vláde za slobodné voľby na území celej krajiny, ako jedinú možnú cestu k znovuoobnoveniu legitimity irackej vlády a ukončeniu okupácie.

Volebný systém proporčného zastúpenia a al-Sistaniho charizma mu umožnili zostaviť kandidačnú listinu, na ktorej sa nachádzali kandidáti z celého spektra spoločnosti. Al-Sistani vytvoril komisiu šiestich uznávaných osobností na čele s jadrovým vedcom Dr. Husseinom al-Šahrestanim, ktorá počas dvoch mesiacov konzultácií pripravila zoznam dvestodvadsiatich ôsmich kandidátov, obsahujúci najväčšie šiitské politické strany,⁹ rovnako aj reprezentantov kurdských, sunnitských, turkménskych a kresťanských skupín a rôznych kmeňov.

Na zozname kandidátov nefiguroval vodca aprílového povstania v Nadžafe Muqtada al-Sadr a ani žiadny z jeho prívržencov. Podľa al-Sadrovho vyjadrenia pred voľbami sa neobjavia na žiadnej kandidátke kvôli tomu, že „sa nestihli zaregistrovať ako samostatný subjekt“. Hoci vo svojich vystúpeniach al-Sadr kritizoval voľby za to, že prispievajú k etnickému deleniu krajiny, vyhlásil, že vo voľbách chce podporovať al-Sistaniho Irackú národnú alianciu.¹⁰

Pred voľbami využili šiiti na aktivizáciu svojich voličov všetky možnosti. Ajatolláh Muhammad al-Ya qoubi, druhá najdôležitejšia šiitská osobnosť v Iraku, vydal náboženský výnos (*fatwa*), v ktorom stotožnil voľby s dvomi najvýznamnejšími princípmi Islamu – modlitbou a pôstom, a pretože tieto dva princípy sú povinnosťou každého moslima, voľby sú údelom národa. Dôvod, prečo šiitskí predstavitelia tak presadzovali účasť vo voľbách, je zjavný z dvoch vyhlásení:

- Al-Sistani vyhlásil, že neúčasť vo voľbách by bola zradou na národe (pozn. autora – pod pojmom národ je potrebné v tomto prípade chápať šiitov v Iraku);
- ďalší šiitský duchovný ajatolláh al-Sayyid Hadi al-Madrasi (prezident Asociácie irackých duchovných) varoval, že posun volieb by sa rovnal „vzdaniu sa väčšiny (čiže šiitov) menšine“ s dodatkom, že „trpezlivosť väčšiny nie je bezhraničná“.

Podľa informácií pozorovateľov dohliadajúcich na sčítanie hlasov sa očakávalo, že al-Sistaniho Iracká národná aliancia získa okolo 45 % kresiel 275-členného irackého parlamentu a druhé

najväčšie zastúpenie spomedzi šiitských strán by mala mať Al-lawiho *Al-Iraqiyyah*. Tak ako sa predpokladalo, najviac hlasov získali šiiti na juhu Iraku (v Nadžafe 90 % a v Basre 80 %). Hneď po objavení sa informácií o jasnom víťazstve šiitov Abd al-Aziz al-Hakim, klerik stojaci na čele Irackej národnej aliancie, vo svojom vystúpení pre televíziu al-Arabija prisľúbil, že „vytvoria vládu založenú na spolupráci všetkých skupín irackého národa“.¹¹

ÚLOHA KURDOV

Podobne ako al-Sistaniho šiiti, aj Kurdi sa rozhodli vstúpiť do volieb jednotne a dve najväčšie kurdské politické strany Vlastenecký zväz Kurdistanu (*Patriotic Union of Kurdistan – KUP*) Džalala Talabaniho a Kurdska demokraticka strana (*Kurdistan Democratic Party – KDP*) pod vedením Masuda Barazaniho spojili svoje sily a vytvorili spoločnú kandidačnú listinu tak do národného, ako aj do kurdskeho parlamentu. Podľa dohody medzi obidvoma politickými stranami sa Talabani bude usilovať o národný post a Barazani o vedúce postavenie v Kurdskom regióne na sever krajiny. V tejto súvislosti je zaujímavé vyhlásenie Talabaniho, z ktorého vyplýva, že po voľbách budú Kurdi trvať na tom, aby dostali jednu z dvoch kľúčových pozícií v Iraku – premiéra alebo prezidenta. Vytvorenie spoločnej kandidátky dvoch najvplyvnejších kurdských politických strán svedčí o tom, že Kurdi sa zameriavajú na vyriešenie pre nich najdôležitejších problémov – federalizmu, budúcnosti mesta Kirkúk a prípravy novej ústavy po voľbách.

Výhodou pre Kurdov bol aj systém proporčného zastúpenia, pretože početné skupiny Kurdov žijú aj v Bagdade a v Sunnitskom trojuholníku ako aj v zahraničí, a to predovšetkým v USA v Európe.¹²

Iracký minister zahraničných vecí Hoshiyar Zebari (etnický Kurd a člen KDP) povedal tri dni po voľbách, že Kurdi budú arbitrami moci po januárových voľbách, pretože kurdska únia by mohla získať 75 až 85 kresiel v Prechodnom národnom zhromaždení.

ROLA SUNNITOV

Zástancovia posunu volieb argumentovali, že bez účasti sunnitov stratia voľby časť legitimity. Aj keď je pravda, že niektorí sunnitskí duchovní vyzývali na bojkot volieb alebo účasť sunnitov podmieňovali stanovením dátumu odchodu medzinárodných koalíčných síl z krajiny, sunnitska komunita nie je natoľko monolitická, aby mohla zabrániť všetkým irackým sunnitom zúčastniť sa na voľbách. Prominentní sunnitskí duchovní, sústredení predovšetkým v Združení moslimských učencov, postupne upúšťali od striktných požiadaviek a počas posledných bohoslužieb pred voľbami vyzvali svojich veriacich, aby sa zúčastnili na voľbách, ale len do regionálnych rád. Už aj pred voľbami existovali indície, že nie všetci sunniti sú za odloženie volieb. Dočasný prezident Ghazi al-Yawer, ktorý je sunnita, zostavil kandidačnú listinu zo svojich priaznivcov, vrátane jeho kmeňa Šammar s cieľom zúčastniť sa vo voľbách; skupina okolo skúseného politika Adnana al-Pachachiho, ktorý hrozil bojkotovaním volieb, sa nakoniec rozhodla vo voľbách zúčastniť; svoju účasť vo voľbách odvolala Iracká islamska strana, ale kandidačnú listinu nestiahla; mnoho sunnitov sa nachádzalo na iných kandidačných zoznamoch (napr. ajatolláha al-Sistaniho).

Sunniti sa musia zmieriť s novou realitou, že už nebudú samostatne rozhodovať o smerovaní krajiny. Naopak, svojou účasťou vo voľbách mohli predísť tomu, aby nedošlo k „monopolizácii politickej scény“ v opačnom garde.¹³ Predbežné výsledky účasťi hovoria o tom, že sunniti túto možnosť veľmi nevyužili.

ČO ĎALEJ?

Dlho a s obavami očakávané voľby v Iraku sa uskutočnili pomerne hladko a podľa medzinárodných pozorovateľov „boli organizované a riadené v duchu medzinárodných štandardov“

a problémy, ktoré počas nich vznikli, vyplývajú zo situácie, v akej sa Irak v súčasnosti nachádza. Podľa niektorých západných diplomatov boli porovnateľné s tými, ktoré sa uskutočnili na Balkáne v nedávnej minulosti. Aj arabské médiá, až na malé výnimky (prevládne médiá v Iráne a v Sýrii), hodnotili priebeh volieb a samotnú účasť voličov ako veľmi úspešnú.

Avšak iracké voľby nemožno považovať za všeliek. Boli len prvým krokom Iračanov na trati plnej náročných úloh. Bude treba vytvoriť demokratický a federálny systém vlády, ktorý bude garantovať politickú slobodu rôznym etnickým a náboženským skupinám. Ďalej sa musia sústrediť na vytvorenie silných, ale nepolitických bezpečnostných síl (vrátane vojenských síl), ktoré zabezpečia ochranu hraníc krajiny a budú schopné úspešne bojovať s terorizmom v krajine. Žiaduca je i podpora väčšej roly žien v politike, minimalizácia snahy niektorých krajín regiónu miešať sa do riadenia krajiny a nevyhnutná ekonomická rekonštrukcia krajiny. Bez podpory a pomoci medzinárodného spoločenstva však samotný Irak túto trať nedokáže zvládnuť.

(Autor pracuje v Inštitúte pre bezpečnostné a obranné štúdie MO SR)

SUMMARY

The author presents a thorough analysis of the recent parliamentary elections in Iraq and tackles the key issues of their outcome. He looks at the negatives but doesn't ignore the benefits of the current Iraqi election law of May 2004, which introduced a proportional election system and allowed Iraqis living abroad to take part in the country's first free elections. Besides the formal part of the process, the article presents the inter-administration and public struggles over the election date that were based on ideological backgrounds. He also points out how important the role of religious leaders became and how they managed to "motivate" voters especially during regular religious services. Apart from the turnout concern at the elections, security of both voters and election executives became one of the key areas of

focus before as well as during the elections. Adding to the general analysis of the elections, the reader is offered a brief structure description and evolution of the political structures of Kurds, Shiites and Sunnites taking part in the elections

POZNÁMKY

¹ Dr. Nimrod Rapaheli: *Iraqi Elections (I): The Imperatives of Elections on Schedule*. In: MEMRI Inquiry and Analysis Series, č. 199, 15. 12. 2004, <http://www.memri.org/bin/opener.cgi?Page=archives&ID=IA19904>.

² Každá provinčná rada má 41 kresiel, okrem Bagdádu, kde je 51 kresiel

³ Ide o nezávislý kurdský parlament, ktorý má 111 kresiel.

⁴ Počet získaných kresiel je odvodený od celkového počtu platných hlasov. Na získanie jedného kresla by pri maximálnom počte 14 270 000 platných hlasov bolo potrebných 51 891 získaných hlasov, pri 10 mil. platných hlasov by bolo potrebné získať 36 363 hlasov a pri 5 mil. 18 181 hlasov. Iraq Electoral Fact Sheet, UN Electoral Assistance Division, <http://www.un.org/news/dh/infocus/iraq/election-fact-sht.htm>.

⁵ Iraq Electoral Fact Sheet, UN Electoral Assistance Division, <http://www.un.org/news/dh/infocus/iraq/election-fact-sht.htm>.

⁶ Sunna – ortodoxná islamská tradícia (legendy o Mohamedovi a jeho nástupcoch).

⁷ Napr. Phyllis Bennis z Inštitútu pre politické štúdie vo Washington D.C. <http://www.ips-dc.org/comment/Bennis/tp29election.htm>.

⁸ Voliť mohli íť všetci Iračania narodení pred alebo 31. decembra 1986.

⁹ Napr. Najvyššia rada islamskej revolúcie v Iraku (angl. Supreme Council of Islamic Revolution in Iraq – SCIRI), Strana al-Da wa (angl. al-Da wa Party). Na zozname je aj Šítska politická rada (angl. Shi ti Political Council), zahrňujúca 38 skupín a strán, ktoré v nej sústredil Ahmad Chalabi, predseda Irackého národného zhromaždenia.

¹⁰ Dr. Nimrod Rapaheli.

¹¹ Neil Mc Donald: *Elections in Iraq*. In: *News Analyses*, <http://meionline.com/newsanalysis/print324.shtml>.

¹² Ibid.

¹³ Dr. Nimrod Rapaheli.

Matúš Korba

IRÁNSKY JADROVÝ PROGRAM

Situácia v oblasti Blízkeho a Stredného východu predstavuje jeden z najcitlivejších problémov globálnej bezpečnosti.

Tento región sa stal dejiskom hlavných operácií vedených USA v rámci boja proti medzinárodnému terorizmu a proti tzv. rizikovým režimom. Po odstránení hnutia Taliban v Afganistane (2001) a po zvrhnutí režimu Saddáma Husajna v Iraku (2003) ostáva táto oblasť jednou s najdôležitejších strategických priorít pre široké spektrum medzinárodných aktérov.

Popri stabilizácii Iraku a riešení izraelsko-palestínskeho konfliktu sa ako tretí najväznejší bezpečnostný problém Blízkeho a Stredného východu vyprofilovala otázka iránskeho jadrového programu.

Po úspešnom ukončení prvej fázy spojeneckej operácie Iracká sloboda v máji 2003 došlo k celkovej zmene geostrategickej situácie na Blízkom a Strednom východe. V dôsledku toho sa zmenila aj situácia Iránu, ktorý dlhodobo aspiroval na pozíciu regionálnej veľmoci. Na jednej strane Irán stratil mocenského konkurenta v podobe irackého režimu S. Husajna, na strane druhej došlo k zvýšeniu vojenskej prítomnosti USA a ich spojencov v oblasti (najmä v Iraku a Afganistane). Prispôsobovanie sa iránskej politiky novým podmienkam si vyžiadalo dlhší čas a sprevádzali ho viaceré faktory. Medzi najdôležitejšie patrili iránsky jadrový program, ktorý sa stal príčinou latentného bezpečnostného napätia. Zatiaľ čo v rokoch 2003 – 2004 bola kauza iránskeho jadrového programu čiastočne zatienená udalosťami v Iraku, na začiatku roku 2005 sa vrátila do popredia medzinárodného záujmu.

CHARAKTER JADROVÉHO PROGRAMU

V decembri 2002 USA zverejnili informácie o iránskom tajnom vojenskom jadrovom programe a vyvinuli diplomatický tlak na Irán, aby medzinárodnej kontrole sprístupnil podozrivé jad-

rové zariadenia v mestách Natanz a Arak. Irán na tieto obvinenia reagoval prehláseniami, že všetky súčasti jeho jadrového programu súvisia s výstavbou jadrovej elektrárne v Busheri a sú určené na mierové účely. Vo februári 2003 sa iránski predstavitelia dohodli s riaditeľom Medzinárodnej agentúry pre atómovú energiu (IAEA) Muhammadom ElBaradeiom na uskutočnení inšpekcii jadrových zariadení, ktoré experti IAEA realizovali do mája 2003. Ich výsledky neboli uspokojivé, pretože Irán neposkytol všetky požadované informácie a neumožnil náhodné kontroly vybraných jadrových zariadení. V júni 2003 IAEA vyzvala Irán na zmenu postoja a na zlepšenie spolupráce s medzinárodnými inšpektormi. V nadväznosti na to 26. augusta 2003 ElBaradei oficiálne vyhlásil, že IAEA našla v jadrovom zariadení v meste Natanz stopy obohateného uránu, ktorého mierové využitie je veľmi sporné. Celý rad odborníkov sa zhodne, že mierové energetické zameranie jadrového programu je nepravdepodobné, pretože Irán je jedným z najväčších producentov ropy v OPEC a zároveň druhým najväčším vlastníkom zásob zemného plynu na svete.

ElBaradeiovo prehlásenie znamenalo zásadný posun v celej kauze a na rozdiel od irackého prípadu potvrdilo autenticitu spravo-

dajských informácií USA. Zároveň spochybnilo oficiálne tvrdenia najvyšších iránskych politických predstaviteľov, že ich jadrový program slúži iba na pokrytie rastúcej spotreby energie 69 miliónového obyvateľstva a rozvíjajúceho sa hospodárstva. Medzinárodní inšpektori IAEA zverejnili dôkazy o obohacovaní uránu, ktoré prekračovalo rámec mierového využitia na energetické účely. V dôsledku toho sa posilnilo podozrenie, že Irán buduje kompletný jadrový cyklus – od ťažby uránu k jeho spracovaniu a obohacovaniu – nie za účelom výroby jadrovej energie, ale s cieľom vývoja jadrovej zbrane. Takto sa nepriamo podporili aj tvrdenia USA, že iránsky ambiciózný a nákladný jadrový program má zmysel jedine za predpokladu, že povedie k skonštruovaniu a výrobe jadrových zbraní a mierový energetický program slúži len ako zásterka.

Zistenia IAEA vyvolali nárast napätia a viedli k intenzívnemu medzinárodnému tlaku na Irán, ktorý začali vyvíjať tri mocensky najvýznamnejšie krajiny EÚ – Veľká Británia, Francúzsko a Nemecko. Ich postup podporili USA ďalšie krajiny a popri IAEA sa k nemu pripojil celý rad medzinárodných organizácií. Po sérii diplomatických rokovaní Irán pristúpil 21. októbra 2003 na nový dodatok k *Zmluve o nešírení jadrových zbraní* a zaviazal sa zlepšiť spoluprácu s medzinárodnými inšpektormi. Irán v rámci dodatkového protokolu, ktorý podpísal 16. decembra 2003, prisľúbil poskytnúť IAEA všetky informácie o svojom jadrovom programe a umožniť inšpekcie všetkých relevantných zariadení.

ZISTENIA MEDZINÁRODNÝCH INŠPEKTOROV

Po tomto diplomatickom úspechu troch členských krajín EÚ sa obnovila práca inšpektorov IAEA, ktorá v otvorenejších podmienkach priniesla nové odhalenia. V dôsledku medzinárodného tlaku Irán odovzdal IAEA dokumenty o svojom jadrovom programe, z ktorých vyplynulo, že jadrový výskum sa začal už v roku 1985. Na základe ich analýzy sa zistilo, že Irán v rozpore so svojimi záväzkami v rámci *Zmluvy o nešírení jadrových zbraní* osemnásť rokov utajoval niektoré jeho aspekty. Nedeklaroval napríklad dovoz citlivých technológií a komponentov potrebných pre jadrový program z Pakistanu, Číny a Ruska. Pritom najdôležitejšie technológie Irán získal prostredníctvom riaditeľa pakistanského jadrového programu Abdula Qadeer Khana, ktorý ilegálne obchodoval s jadrovým materiálom a výskumnými *know-how*.

V januári 2004 inšpektori IAEA objavili špeciálne centrifúgy P-2, určené na obohacovanie uránu. Ukázalo sa, že Irán pokračuje vo výrobe týchto vysoko pokročilých zariadení, ktoré z hľadiska svojej sofistikovanosti a komplikovanosti výroby nie sú efektívne pre použitie v mierovom energetickom jadrovom programe. Možno ho zmysluplne využiť len pri technologicky náročnejších procesoch obohacovania uránu pre potreby vojenských jadrových programov.

V nadväznosti na tieto skutočnosti Muhammad ElBaradei dňa 23. februára 2004 zverejnil zistenie, že Irán vo svojej správe pre IAEA nepriznal pokusy s izotopom polónia 210 a dôkazy o týchto aktivitách sa našli až po obnovení inšpekcii. K ďalšiemu odhaleniu došlo v marci 2004, keď medzinárodní inšpektori našli stopy vysoko obohateného uránu, ktorý sa využíva výhradne pri vojenských jadrových programoch. Išlo o izotopy uránu 235 obohatené na 90 %, pričom pre potreby mierového využitia v reaktoroch jadrových elektrární postačujú izotopy uránu 238 obohatené na 5 %. V reakcii na nálezy Irán dňa 13. marca 2004 jednostranne pozastavil spoluprácu s IAEA a iránski predstavitelia reagovali prehlásením, že materiál, na ktorom sa našli stopy vysoko obohateného uránu, nie je iránskeho pôvodu a pochádza zo zahraničných dodávok.

POKUSY O DIPLOMATICKÝ KOMPROMIS

Po ďalšom kole diplomatických rokovaní Irán 6. apríla 2004 súhlasil s obnovením medzinárodných inšpekcii a prisľúbil s okamžitou platnosťou zastaviť produkciu špeciálnych centrifúg P-2. Podľa zahraničných kritikov sa Irán rozhodol pre trojtýždňové pozastavenie spolupráce s IAEA z taktických dôvodov, aby zís-

kal čas na lepšie zamaskovanie svojich aktivít a odstránenie kompromitujúcich stôp. Na tieto podozrenia reagoval Hossejn Mousavian, predseda iránskej Najvyššej rady národnej bezpečnosti, ktorý prehlásil, že Irán nedisponuje žiadnymi tajnými zariadeniami na obohacovanie uránu a jediné zariadenie tohto typu v meste Natanz je pod dohľadom pravidelných inšpekcii IAEA. V máji 2004 sa však vyskytol ďalší problém, keď Irán deklaroval, že v obohacovaní uránu bude pokračovať novou technológiou. Na rozdiel od špeciálnych centrifúg išlo o využitie plynu UF₆ pri tzv. UCF reakcii, ktorý podľa iránskych predstaviteľov nespadol do rámca ich záväzkov voči IAEA.

Napriek týmto komplikáciám sa ElBaradeiovi a vedúcemu iránskej delegácie Nasserimu podarilo 22. mája 2004 uzavrieť dohodu medzi IAEA a Iránom o rozsahu a pravidelnosti inšpekcii deviatich jadrových zariadení v období do mája 2005. Paralelne s tým pokračovali diplomatické rokovania medzi Iránom a tzv. skupinou EÚ-3 (Veľká Británia, Francúzsko, Nemecko), ktoré v novembri 2004 viedli k iránskej príslube, že preruší všetky aktivity súvisiace s obohacovaním uránu bez ohľadu na typ použitej technológie. Vytvorili sa tri zmiešané pracovné skupiny, ktorých úlohou je diskutovať o politických a bezpečnostných otázkach technologickej spolupráce a jadrového programu. Hlavným cieľom iniciatív EÚ-3 je dosiahnuť dohodu o definitívnom ukončení obohacovania uránu a o transparentnom pokračovaní iránskeho jadrového programu s výhradným zameraním na mierové energetické účely.

Medzi stále otvorené a veľmi citlivé otázky patrí problém tých iránskych jadrových technológií a komponentov, ktoré sú príliš sofistikované pre mierové energetické využitie. Ide o problém laserovej technológie obohacovania uránu a o problém pokusného reaktora, ktorý je schopný vyprodukovať plutónium takej kvality, že je využiteľné ako základ jadrovej nálože do zbrane hromadného ničenia. Napriek všetkým zisteniam a indiciám IAEA podľa vyhlásení svojich predstaviteľov nedisponuje priamym a nepochybniteľným dôkazom, že iránsky jadrový program má okrem civilnej dimenzie aj vojenské implikácie. Na druhej strane medzinárodní inšpektori konštatujú, že je predčasné označiť iránsky program ako transparentný a jednoznačne zameraný na mierové energetické účely.

NOVÁ INICIATÍVA USA

V priebehu roku 2004 prenechali USA z dôvodu komplikovaného vývoja v Iraku a nadchádzajúcich presidentských volieb iniciatívu trom európskym mocnostiam. Problematiku iránskeho jadrového programu však systematicky sledovali a vyhodnocovali. Nejednoznačné závery IAEA a vlečúce sa diplomatické rokovania medzi Iránom a skupinou EÚ-3 ale viedli k aktivizácii USA. Po znovuzvolení Georgea Busha do ďalšieho funkčného obdobia a po úspešnom uskutočnení volieb v Iraku USA mohli bez obmedzení nadviazať na predošlú politiku voči Iránu. Už v januári 2002 ho totiž zaradili do „osi zla“ spolu s rizikovými režimami v Iraku a Severnej Kórei a kontinuitu tohto postoja potvrdil prezident Bush aj v poslednej (2005) Správe o stave únie. Označil Irán za jedného z hlavných sponzorov medzinárodného terorizmu pokúšajúceho sa zároveň o výrobu vlastných jadrových zbraní. Pri tejto príležitosti vyzval Bush iránskych predstaviteľov na zastavenie obohacovania uránu a spracovávania plutónia. Aj keď prezident Bush zdôraznil záujem USA o diplomatické riešenie tohto problému v spolupráci s európskymi spojencami, pri ďalšom verejnom vystúpení nevyklúčil ani použitie „iných prostriedkov“.

V reakcii na tieto vyhlásenia najvyšší iránsky náboženský vodca ajatolláh Ali Chamenei obvinil USA z „globálnej tyranie“ a zo záujmu „brániť talentovanému iránskejmu národu v rozvoji a pripraviť ho o existenciu“. USA označil za „jednu zo siedmych dračích hláv utláčajúcich svet a riadenú sionistami a kapitalistami, ktorí priviedli k moci G. Busha, aby hájil ich záujem“. Tieto iránske reakcie nesúviseli len s Bushovým vystúpe-

ním, ale aj so zisteniami amerických spravodajských služieb, ktoré v rovnakom čase informovali o prácach na jadrových zariadeniach určených na obohacovanie uránu v meste Natanz. Štátny tajomník ministerstva zahraničných vecí USA John Bolton, poverený problematikou kontroly zbrojenia a medzinárodnou bezpečnosťou, upozornil na tieto skutočnosti svojich partnerov vo Veľkej Británii, Francúzsku a Nemecku. Podľa amerických analýz išlo o aktivity, ktoré sú v rozpore so záväzkami voči skupine EÚ-3, ktoré Irán prijal v novembri 2004. Na základe amerických a vlastných spravodajských informácií britskí diplomati 3. februára 2005 požadovali od iránskej strany vysvetlenie podozrivých aktivít. Jedinou bezprostrednou iránskou reakciou na túto otázku bolo vystúpenie náboženského vodcu ajatolláha Ahmada Janatiho, ktorý Veľkú Britániu označil za „otca veľkého Satana (USA)“ a varoval pred úsilím troch európskych mocností pripraviť Irán o vyspelé technológie.

Postoj USA k tomuto problému konkretizovala nová ministerka zahraničných vecí USA Condoleezza Riceová, ktorá pred svojou návštevou Londýna, Berlína a Paríža (4. – 10. 2. 2005) ocenila diplomatické úsilie skupiny EÚ-3 o kontrolu iránskeho jadrového programu. Zároveň však zdôraznila, že Irán naďalej ostáva destabilizujúcim faktorom v oblasti Blízkeho a Stredného východu a jeho úsilie o výrobu jadrových zbraní maskované mierovým energetickým programom je pre USA neprijateľné.

HROZBA NOVEJ BEZPEČNOSTNEJ KRÍZY

Na veľmi dôležitý aspekt problematiky iránskeho jadrového programu upozornil americký viceprezident Dick Cheney, ktorý súčasnú situáciu porovnal k irackému jadrovému programu na začiatku 80. rokov 20. storočia. Konštatoval, že Irán disponujúci jadrovými zbraňami bude predstavovať existenčnú hrozbu pre štát Izrael, a preto nie je možné vylúčiť izraelský preventívny vojenský zásah po vzore zničenia irackého jadrového reaktora v Osiraku v roku 1981. V podobnom duchu sa vyjadril aj izraelský minister obrany Shaul Mofaz, ktorý v dlhodobej perspektíve označil Irán za hlavnú bezpečnostnú hrozbu pre Izrael. Podľa izraelských spravodajských služieb utajená vojenská časť iránskeho jadrového programu dosiahla už takú technologickú úroveň, že v horizonte júna – júla 2005 bude Irán schopný obohatiť dostatok uránu na výrobu prvej náložky pre zbraň hromadného ničenia. V horizonte ďalších dvoch rokov bude schopný túto zbraň skonštruovať a prvú jadrovú hlavicu tak bude môcť odskúšať už na začiatku roku 2007.

Hrozbu proliferácie jadrových zbraní si neuvedomujú len USA a Izrael, ale aj európske krajiny. Skupina EÚ-3 pokračuje v diplomatických rokovaniach s Iránom, pričom posledné kolo rokovaní sa uskutočnilo v dňoch 8. – 10. 2. 2005. Toto v poradí tretie kolo rozhovorov od uzatvorenia dohody medzi Iránom a EÚ-3 o pozastavení obohacovania uránu (november 2004) prebehlo v Ženeve za veľkej pozornosti politických predstaviteľov, odbornej verejnosti a médií. Diskusia v pracovných skupinách venujúcich sa politickým a bezpečnostným otázkam a otázkam technologickej spolupráce prebehla bez komplikácií. Avšak najdôležitejšia pracovná skupina, zaoberajúca sa otázkami jadrového programu, nebola schopná zblížiť protichodné postoje zúčastnených strán.

Skupina EÚ-3 požadovala od Iránu záväzok, aby sa vzdal obohacovania uránu a spracovávania plutónia. Na výmenu za tzv. ťažkovodný reaktor, ktorý Irán buduje v Araku, EÚ-3 ponúkla tzv. ľahkovodný reaktor, ktorý nie je schopný produkovať jadrový materiál využiteľný na vojenské účely. Iránski predstavitelia túto ponuku odmietli s argumentom, že *Zmluva o neštrnení jadrových zbraní* dovoľuje obohacovanie uránu za mierovými energetickými účelmi a že tzv. ťažkovodný reaktor potrebujú na výrobu jadrového paliva, ktoré sa do pätnástich rokov stane veľmi dôležitým artiklom v medzinárodnom obchode s energiou. Pri tejto príležitosti člen iránskej Rady národnej bezpečnosti Hassan Rowhani prehlásil, že ak sa do 20. marca 2005 nepodarí nájsť spoločné stanovisko, Irán preruší negociácie a obnoví proces obohacovania uránu.

ÚTOK NIE JE VYLÚČENÝ

Patová situácia na diplomatickom poli a varovania iránskej strany, že odstúpi od svojich záväzkov, prispeli k ďalšiemu zvýšeniu napätia. Je len otázkou času, kedy na súčasnú situáciu budú reagovať predstavitelia ďalších štátov a medzinárodných organizácií. Na základe analýzy vývoja iránskeho jadrového programu a v nadväznosti na aktuálne politické dianie je možné predpokladať, že táto otázka sa v priebehu roku 2005 stane jedným z dominantných bezpečnostných problémov nielen v oblasti Blízkeho a Stredného východu, ale aj na globálnej úrovni. Rozhodujúcu úlohu pri jeho riešení zohrajú USA, ktoré budú s najväčšou pravdepodobnosťou postupovať podobne ako v prípade Iraku a naplňovať tak princípy svojej Národnej bezpečnostnej stratégie schválenej v septembri 2002. Tento dokument ako najzávažnejšiu bezpečnostnú hrozbu pre USA a ich spojencov označuje rizikové režimy podporujúce terorizmus a vyvíjajúce zbrane hromadného ničenia. Do tejto kategórie spadajú aj Irán a preto je možné očakávať, že USA budú implementovať podobný scenár ako v prípade režimu S. Husajna. V prvom rade sa pokúsia tento problém riešiť na pôde Bezpečnostnej rady OSN prostredníctvom diplomatického tlaku a medzinárodných sankcií (iracká kríza september – november 2002). Druhým krokom bude pokus o presadenie nelimitovaného pôsobenia medzinárodných inšpektorov (iracká kríza december 2002 – marec 2003). V prípade zlyhania týchto krokov nie je možné vylúčiť, že USA pristúpia k preventívnym vojenským úderom, ktorých cieľom nebude obsadenie Iránu, ale likvidácia jeho jadrových výskumných a výrobných kapacít a oslabenie konvenčného vojenského potenciálu. Aj keď tento scenár je veľmi riskantný a Irán predstavuje vojensky silnejšieho protivníka ako Irak v roku 2003, americkí bezpečnostní analytici blízki republikánskym kruhom a administratíve G. Busha sa zhodujú, že riziko pasívneho vyčkávania na výrobu iránskych jadrových zbraní je väčšie ako riziko aktívneho vojenského zásahu.

(Autor pôsobí v Centre bezpečnostných štúdií)

REFERENCIE

- Arms Control Association / Country Resources / Iran,*
<http://www.armscontrol.org/country/iran/>
Carnegie Endowment for International Peace / Proliferation – News and Resources / Iran,
<http://www.carnegieendowment.org/npp/country/index.cfm?fa=view&sid=1000089>
Centre for Non-proliferation Studies / Middle East / Iran,
<http://cns.miis.edu/research/iran/index.htm>
Federation of American Scientists / Nuclear Resources / Iran Special Weapon Guide
<http://www.fas.org/nuke/guide/iran/nuke/index.html>
Global Security / Iran Special Weapons News
<http://www.globalsecurity.org/wmd/library/news/iran/index.html>
International Atomic Energy Agency
<http://www.iaea.org>
Nuclear Threat Initiative / Iran
<http://www.nti.org/research/profiles/Iran/index.html>
Wisconsin Project on Nuclear Arms Control / Iran Watch
<http://www.iranwatch.org>

SUMMARY

The author considers the issue of the Iranian nuclear program to be one of the top three problems in the security of the Middle East. In the article he focuses on the chronology and analysis of Iran's efforts to maintain its nuclear program. While Iran claims the program has no military aspirations but is to be used purely for future energy supplies, evidence exists that this is not true. The author shows how Iran had to undergo a series of adjustments owing to the US military presence in Iraq and the security tensions present in the region. Ever since the identification of these grounds for nuclear crises, the USA and Great Britain, France and Germany (EU-3) have played an active role in negotiations to stop the Iranian nuclear initiative. While it is only a matter of time until other countries will become interested in finding a solution to what appears to be a major security problem of the upcoming years, the USA according to the author will play a major role, using probably the strategy they used against Iraq.